

Судова експертиза в цифрову епоху: виклики та перспективи розвитку

Елла Сімакова-Єфремян *

* Д-ка юрид. наук, професорка, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків,
Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

DOI: 10.32353/khrife.4.2024.01 УДК 343.98::004

Надійшло 23.12.2024 / Прийнято до друку 25.12.2024 /

Доступно онлайн 31.12.2024

Судова експертиза є однією з ключових складових забезпечення правосуддя: вона сприяє з'ясуванню істини у кримінальних, адміністративних, господарських і цивільних справах. У сучасному інформаційному суспільстві день у день злочини стають більш складними, а злочинці — більш обізнаними, що потребує відповідного вдосконалення методів розслідування. У цих умовах цифровізація, автоматизація та впровадження новітніх технологій, що панують у всіх сферах життя, є надійним підґрунтям для розвитку судово-експертної діяльності.

Цифровізація суспільства породила нові форми злочинності — кіберзлочини, фінансові махінації за допомогою криптовалют, фальсифікацію цифрових документів, поширення шкідливих програм та інші правопорушення, які потребують спеціальних знань у галузі ІТ-технологій для їх викриття і/або попередження.

Більшість цих злочинів має транскордонний характер, що ускладнює їх розслідування та документування. Зокрема, кіберзлочини передбачають застосування технологій для приховування слідів — таких, як шифрування, анонімні мережі й підроблення цифрових доказів. Це потребує від судових експертів глибокого розуміння сучасних технологій і знання методів їх аналізу.

Окрім того, цифрова трансформація спричинила певні проблеми у традиційних формах судово-експертної

діяльності. Наприклад, судові експерти сьогодні стикаються із необхідністю перевіряти цифрову природу фізичних доказів (фотозображень, відеозаписів, електронних документів та ін.). В умовах глобалізації злочинності актуальності набуває стандартизація методів роботи судових експертів на міжнародному рівні.

У відповідь на сучасні інформаційні виклики в судово-експертну діяльність у всіх країнах світу активно впроваджують інноваційні технології, які трансформують підходи до збирання, аналізування й оцінювання доказів.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України наполегливо інтегрує новітні технології у свою діяльність, перебуваючи в авангарді цифрової трансформації. Центр реалізує науково-дослідні проекти, спрямовані на адаптацію міжнародних стандартів до судово-експертної діяльності України, співпрацюючи із цих питань із провідними експертними установами світу.

Станом на сьогодні збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» індексовано в *Google Scholar* і міжнародних наукометричних базах: *Academic Scientific Journals Indexing*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *Central and Eastern European Online Library (CEEOL)*, *CORE*, *Crossref*, *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*, *Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)*, *ERIH PLUS*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Europub*, *Index Copernicus International*, *MIAR*, *RefSeek*, *ResearchBib*, *Ulrich's*, *WorldCat*, а також у Реєстрі наукових видань України й на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI. Електронні версії збірника розміщено в мережі «Інтернет» на платформах Національної бібліотеки Укра-

їни ім. В. І. Вернадського, бібліотек судово-експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України та ін., що сприяє обміну науковими напрацюваннями між авторами видання й ученими всього світу.

Як і попередні випуски, наукові праці цього збірника «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» об'єднано у дві групи: дослідницькі роботи (*Research Papers*) і наукові нотатки (*Case Notes*).

Стисло оглянемо матеріали поточного випуску. У статті «Сучасна взаємодія судових експертів, криміналістів і журналістів: виклики та перспективи» докторка юридичних наук, професорка **Олеся Ващук** (Україна) особливу увагу приділила аналізуванню новітніх викликів (зокрема, зростанню кіберзлочинності й застосуванню злочинцями інноваційних технологій, що ускладнює розслідування та потребує нових підходів і правових механізмів для забезпечення точності й неупередженості журналістських матеріалів), а також питанням конфіденційності, запобігання маніпуляціям і дотримання етичних стандартів під час взаємодії між журналістами й судовими експертами та криміналістами.

Докторка філософії в галузі економіки **Валерія Бондаренко-Берегович** (Україна) у своїй науковій праці дослідила шляхи мінімізації помилок у судово-експертній діяльності; вплив когнітивних упереджень; питання впровадження сучасних технологій, удосконалення системи навчання та сертифікації експертів; а також етичні аспекти. Дослідниця сформулювала основні стратегії мінімізації помилок у судово-експертній діяльності, які мають важливе теоретичне та практичне значення, розробила комплексний підхід до мінімізації

таких помилок і запобігання їм; акцентувала увагу на когнітивних упередженнях, недостатній підготовці експертів і відсутності єдиних стандартів із проведення експертиз у різних країнах і навіть різних установах однієї держави; оцінила вплив сучасних технологій на зменшення кількості помилок і запропонувала рекомендації щодо вдосконалення системи навчання та сертифікації судових експертів.

У публікації «Обґрунтування питань у процесуальному документі про призначення комплексної судової експертизи щодо отруєння тварин» доктор ветеринарних наук, професор **Іван Яценко** (Україна) окреслив коло питань в ухвалі або постанові про призначення комплексної судової ветеринарної та з дослідження сильнодіючих і отруйних речовин експертизи в разі розслідування фактів отруєння тварин. Практичне значення здобутих результатів дослідження полягає в тому, що логічно систематизовані й науково сформульовані запитання, поставлені суб'єктом досудового розслідування або судом у процесуальному документі про призначення комплексної експертизи, сприятимуть отриманню найбільш повних і обґрунтованих відповідей на них у висновку експертів у найбільш оптимальний строк.

Кандидатка філологічних наук, доцентка **Неля Медвідь** (Україна) у матеріалі «Комбінації застосування філологічних знань у процесі проведення лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи» обґрунтувала потребу в нових наукових розробках у сфері семантико-текстуальної експертизи, обумовлену політичними й соціальними вимогами часу; зауважила про ускладнення роботи експерта-лінгвіста через нестачу методик проведення судової семантико-текстуальної експертизи; розглянула

можливі варіанти застосування філологічних знань під час аналізування текстів з ознаками закликів, залякування, пропаганди, отримання вигоди й окреслила рекомендації щодо дослідження текстів із застосуванням елементів семіотичного, лінгвопрагматичного, семантичного, стилістичного, предметно-тематичного, формально-граматичного, описового, інтерпретаційного аналізу, інтент-аналізу, знань з когнітивної лінгвістики (із прикладами з власної експертної практики).

В оглядовій статті, присвяченій 220-й річниці заснування Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна і, відповідно, Харківського медичного університету, доцентка **Жаннета Перцева** й **Ольга Виноградова** (обидві — Україна) розповіли про науковий шлях трьох представників династії Бокаріусів (що віддала служінню судовій медицині та криміналістиці понад 100 років): батька Миколи Сергійовича й синів — Миколи Миколайовича та Віталія Миколайовича.

Доктор філософії в галузі економіки, доцент **Карен Маміконян** та **Ануш Арутюнян** (обидва — Вірменія) у науковій статті «Щодо питання звільнення від оподаткування дивідендів, отриманих фізичними особами від участі в капіталі компанії» розглянули економічні наслідки, що виникають у контексті непропорційного подвійного оподаткування прибутку підприємств в умовах правового регулювання. Ці наслідки пов'язані з прозорістю інвестицій, чинниками ризику в разі залучення інвестицій і, зокрема, з накопиченням необґрунтованого капіталу, відображеного у фінансовій звітності підприємств, що особливо актуально, коли обмежені можливості альтернативного інвестування призводять до розподілу прибутку (виплати дивідендів) і реінвестування у статутний капітал без

належного документального оформлення цих операцій. Ухилення від оподаткування може стати підставою для призначення судових фінансово-економічних експертиз у кримінальному або іншому провадженні. Водночас дискусії щодо методики з'ясування зазначеного питання наразі є актуальними, оскільки ефективне та цілеспрямоване реінвестування капіталу безпосередньо впливає як на здатність компанії виконувати взяті на себе зобов'язання та підтримувати фінансову стабільність, так і на захист інтересів акціонерів і майбутню мету розвитку організації.

Дослідницький розділ завершує стаття **Анатолія Дивнича** та кандидатки економічних наук, доцентки **Ольги Дивнич** (обидва — Україна), які запропонували визначати ринкову вартість бойової стрілецької вогнепальної зброї (що завжди ускладнено нестачею інформації та правовою невизначеністю функціонування ринку) за допомогою аналізування угод, укладених за результатами процедур завершених публічних закупівель пістолетів; виокремили суб'єктів такого ринку та схарактеризували змішану структуру недосконалої конкуренції; зауважили подібність ринку стрілецької зброї в Україні до аналогічних ринків зброї в розвинених країнах.

Розділ наукових нотаток відкриває матеріал «Правові засади здійснення правосуддя: імплементація в українське законодавство досвіду Європейського Союзу» **Дар'ї Барбаши** (Україна), у якому системно проаналізовано чинне законодавство та прецедентне право Євросоюзу й України, виокремлено принципи здійснення правосуддя й актуальні правові позиції судів (Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини) щодо їх застосування та захисту, акцентовано увагу на тісній

кореляції між окремими принципами правосуддя всередині системи, запропоновано розглядати принципи правосуддя комплексно (за найбільш пов'язаними групами) і сформульовано висновок, що чинне українське законодавство містить уніфіковану систему основних засад правосуддя, яка відповідає європейським стандартам, а національна судова практика щодо забезпечення їх дотримання формується з урахуванням європейського прецедентного права.

Теодор Джорджобіані (Литва) у своєму дослідженні розглянув сучасні глобальні реалії технологічного прогресу та значну залежність від цифрових інструментів як чинники, що посилюють кіберзлочинність, і наголосив на загрозах і викликах від кіберзлочинності; застосував регресійний аналіз, побудований на нещодавно оприлюдненому (уперше в історії) Світовому індексі кіберзлочинності; проаналізував показники кіберзлочинності 94 країн на основі впливу 6 предикторних змінних (цей аналіз засвідчив, що ступінь економічної свободи має зворотний вплив на рівень кіберзлочинності, а рівень інновацій прямо збільшує цей рівень, хоча й із меншою ймовірністю).

Самір Ільяс огли Гадіров (Азербайджан) у науковій праці «Сучасні проблеми й основні аспекти кримінально-правової протидії хуліганству» приділив увагу історичному розвитку хуліганства та проблемам, які воно спричиняє для сучасного суспільства, а також соціальним, економічним і культурним чинникам, через які хуліганство продовжує існувати, незважаючи на правові ініціативи, спрямовані на протидію йому; оцінив ефективність чинних правових систем у запобіганні хуліганству; окреслив недоліки та проблеми застосовуваних владою методів протидії йому; у прагненні усунути бар'єри між пра-

вовими концепціями та їх фактичною реалізацією за допомогою застосування міждисциплінарного підходу наголосив на необхідності посилити співпрацю в системі кримінального правосуддя, запровадити цілеспрямовані соціальні заходи й адаптувати закони з метою профілактики хуліганства, особливо серед молоді, яка перебуває у групі ризику.

Михайло Кузьменко (Україна) свій науковий доробок присвятив питанню визначення поняття «саморобний запальний прилад» для його подальшого вживання в межах проведення судових пожежно-технічних експертиз. Відсутність методик і методів дослідження згаданих приладів унеможливорює спроби експертів у галузі судових пожежно-технічних досліджень визначити конкретне джерело запалювання, яке спричинило займання певного матеріалу (речовини) або має достатньо енергії для запалювання відповідного горючого середовища в осередку пожежі. Дослідник запропонував авторське формулювання поняття «саморобний запальний прилад», що сприятиме розробленню відповідних методик і методів дослідження їхньої загальної будови, елементів їхньої конструкції та принципу дії в межах проведення судових пожежно-технічних експертиз.

Завершальні сторінки 37-го випуску збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» присвячено відображенню подій наукового життя, які відбулися впродовж жовтня-грудня 2024 року та в яких брали активну участь співробітники Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Ці потужні наукові заходи засвідчили незламність науковців і практиків у скрутні для України часи військової агресії РФ проти нашої держави.

Редакційна колегія вдячна авторам, які надали матеріали для публікації, а також усім, хто долучився до підготовки цього випуску до друку. Ваші цікаві ідеї й наукові досягнення підвищують значення нашого часопису в очах професійної спільноти як в Україні, так і за кордоном.

Запрошуємо українських та іноземних науковців, аспірантів і докторантів, а також працівників експертних установ, закладів вищої освіти, правоохоронних органів, судів та інших інституцій подавати свої рукописи для оприлюднення на сторінках нашого видання.

Разом ми продовжуємо розвивати науку навіть у найскладніші часи!

Слава Україні!

Сімакова-Єфремян, Е. (2024). Судова експертиза в цифрову епоху: виклики та перспективи розвитку. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (37). С. 5—9. DOI: 10.32353/khrife.4.2024.01.